

VIETOVARDŽIAI KALTANĖNŲ IR LABANORO PARAPIJŲ BAŽNYTINĖSE KNYGOSE, XVIII a. pab. – XIX a.

Autorė – Gražina Lisauskienė, 2017 m.

ĮVADAS

Pastaruoju metu populiariu užsiėmimu tapo savo giminės šaknų, žinių apie protėvius ieškojimas išlikusiuose archyvinuose dokumentuose. Sudarinėjant giminės genealoginį medį, ieškomos kiekvienos protėvių kartos gimimo, santuokos bei mirties datos. Aiškinamasi, kokiam luomui protėviai priklausė, kokia buvo jų pavardė, kiek narių sudarė jų šeimas, kur jie gyveno, dėl kokios priežasties mirė ir pan.

Kadangi Kaltanėnų bei Labanoro parapijose, kaip ir kitur, bažnytiniai dokumentai buvo pildomi lotynų (iki 1827 m.), lenkų (iki 1847 m.) ir rusų (nuo 1848 m.) kalbomis, neturinčiam patirties tokiam darbe žmogui gali kilti tam tikrų sunkumų, bandant dokumentuose perskaityti asmenvardžius bei vietovardžius. Taip pat gali kilti sunkumų, identifikuojant Kaltanėnų ir Labanoro bažnytinėse knygose minimus vietovardžius dėl parapijų ribų keitimosi, gyvenviečių kūrimosi ar nykimo ir pan.

Šio straipsnio tikslas – padėti Kaltanėnų ir Labanoro parapijų ribose gyvenusių žmonių palikuonims lengviau rasti reikiamus duomenis, nes ne visi ieškotojai turi galimybę kreiptis pagalbos į specialistus, užsiimančius genealoginių medžių sudarymu.

Kalbėdami apie vietovardžius, aiškinsimės:

- iš kokių šaltinių galima sužinoti apie parapijų ribose buvusias gyvenamąsias vietas; išnykusių vietovardžių buvimo vietos nustatymo sunkumus;
- kokie buvo naudojami terminai gyvenamųjų vietovių statusui nusakyti (lentelėje 1 pateikiamas trumpas metrikų knygose vartotų terminų lotynų – lenkų – rusų – lietuvių kalbų žodynelis);
- kokios gyvenvietės buvo Kaltanėnų ir Labanoro parapijų ribose XVIII–XIX a.

KALTANĖNŲ IR LABANORO PARAPIJŲ VIETOVARDŽIŲ PAIEŠKOS ŠALTINIAI

Apie Kaltanėnų ir Labanoro parapijų gyvenamųjų vietų pavadinimus žinių galima rasti įvairiuose šaltiniuose – žemėlapiuose, caro administracijos darytuose reviziniuose gyventojų sąrašuose, dvarų bei bažnyčių inventoriniuose sąrašuose. Tačiau žemiau pateiktoje medžiagoje remsimės Romos katalikų bažnyčios metrikų (krikštų, santuokų bei mirčių registracijos) bei parapijų inventorinėmis knygomis. Tokiu būdu bus galima susidaryti tikslesnį vaizdą ne tik apie tai, kokios gyvenamosios vietovės parapijų ribose egzistavo, bet ir apie tai, kada jos apytiksliai atsirado ir išnyko, kiek ir kokie gyventojai jose gyveno, kaip jie patys įvardindavo savo gyvenamąją vietą bei kaip kito gyvenamosios vietos pavadinimas, rašyba istorijos eigoje.

Kaltanėnų parapijos mirčių registracijos knygos pradėtos rašyti 1664 metais, o gimimų bei santuokų registracijos knygos – 1731 metais. Bažnyčioje saugomų metrikų knygų kiekį ir parašymo metus 1844 m. parapijos vizitacijos metu išdėstė vizitatorius, Švenčionių klebonas, teologijos kandidatas kun. Mikalojus Kozlovskis savo ataskaitoje¹.

1818 metais parašytoje Labanoro parapijos vizitacijos ataskaitoje vizitatorius kun. Antanas Žeimevičius pamini, kad visos šios parapijos metrikų knygos pradėtos rašyti 1798 metais².

Gaila, kad iki mūsų dienų ne visa istorinė medžiaga išliko. Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomos Kaltanėnų parapijos knygos nuo 1798 metų, o Labanoro parapijos – nuo 1797 metų. Kadangi Labanoro parapija ilgą laiką buvo Kukutiškių (dabar Kuktiškių) parapijos filija, tai kai kurių gyvenamųjų vietovių pavadinimus galima rasti Kukutiškių parapijos 1700–1796 metų metrikų knygoje³.

Žemiau pateikiamas Kaltanėnų ir Labanoro parapijoms priklausiusių gyvenviečių sąrašas, sudarytas įvairiu laikotarpiu. Pirmoje lentelių grafoje pateikiamas 2013 m. duomenimis turimas abiejų seniūnijų gyvenviečių sąrašas. Kitose grafose pažymėta, ar vietovė yra minima tų metų sąrašė (padėtas pliuso ženklas), ar neminima (padėtas minuso ženklas).

Sudarant Kaltanėnų parapijos gyvenviečių lentelę, naudotasi šiais šaltiniais:

- 1744 metų Vilniaus diecezijos Kaltanėnų parapijos gyvenviečių sąrašas⁴;
- 1784 metų Vilniaus diecezijos Kaltanėnų parapijos gyvenviečių sąrašas⁵;
- Kaltanėnų parapijos 1836 m. katalikų sąrašas⁶;
- Kaltanėnų parapijos 1865 metais išpažinties einančių parapijiečių sąrašas⁷;
- 1902 metų Kaltanėnų parapijos katalikų sąrašas⁸.

Sudarant Labanoro parapijos gyvenviečių lentelę, naudotasi šiais šaltiniais:

- 1744 metų Vilniaus diecezijos Labanoro parapijos gyvenviečių sąrašas⁹;
- b)1784 metų Vilniaus diecezijos Labanoro parapijos gyvenviečių sąrašas¹⁰;
- Labanoro parapijos 1858 m. katalikų sąrašas¹¹;
- Labanoro parapijos 1865 metais išpažinties einančių parapijiečių sąrašas¹².

¹ Kaltanėnų parapijos vizitacija 1844 m. Bažnyčių archyvų informacijos sistema BARIS. <http://www.kf.vu.lt/baris/Kaltanenai.html>

² Labanoro parapijos vizitacija 1818 m. Bažnyčių archyvų informacijos sistema BARIS. <http://www.kf.vu.lt/baris/Labanoras.html>

³ Vilniaus Romos katalikų konsistorijos 1700–1796 m. įrašai. Kukutiškių parapijos krikštų, santuokų ir mirčių įrašai. LVIA, f.604, ap.13, b.36.

⁴ Šaltinis: <http://mem.net.pl/stg/diecezjawilenska1744p.htm>

⁵ Šaltinis: <http://pbc.biaman.pl/Content/13702/t.+1.+dekanat+Bras%C5%82aw+K.+Jodczyk.pdf>

⁶ Bažnyčių archyvų informacijos sistema BARIS. <http://www.kf.vu.lt/baris/Kaltanenai.html>

⁷ Kaltanėnų parapijos 1865 metų metrikų įrašai. LVIA, f.604, ap.37, b.87.

⁸ Bažnyčių archyvų informacijos sistema BARIS. <http://193.219.81.76/~baris/Kaltanenai.html>

⁹ Šaltinis: <http://mem.net.pl/stg/diecezjawilenska1744p.htm>

¹⁰ Šaltinis: <http://pbc.biaman.pl/Content/13702/t.+1.+dekanat+Bras%C5%82aw+K.+Jodczyk.pdf>

¹¹ Bažnyčių archyvų informacijos sistema BARIS. <http://www.kf.vu.lt/baris/Svencionys.html>

¹² Labanoro parapijos 1865 metų metrikų įrašai. LVIA, f.604, ap.37, b.87.

KALTANĖNŲ PARAPIJA

Dabartinis Kaltanėnų seniūnijos kaimų sąrašas 2013 m.	1744 m.	1784 m.	1836 m.	1865 m.	1902 m.
Antaliedė I	-	+	+	+	+
Antaliedė II	-	-	-	-	-
Antaniškė	-	-	-	+	+
Berniūnai	+	+	-	+	+
Beržija	-	+	+	+	+
Borovka	-	-	+	+	+
Buivydai	+	+	+	+	+
Kaltanėnai (k.)	-	-	-	-	-
Kaltanėnai (mstl.)	+	+	+	+	+
Kastantinas	-	-	-	-	-
Kiauneliškis	-	-	-	-	-
Kukliai	+	+	+	+	+
Kūriniai	+	+	+	+	+
Liedelė	-	-	-	+	+
Linkiškės	+	+	-	+	+
Lukna	-	-	+	+	+
Naujoji Brasta	-	-	-	-	-
Obelų Ragas	-	-	-	-	+
Ožkiniai	+	+	+	-	+
Pagilūtė	-	-	+	+	+
Palabažys	-	-	-	-	-
Perlojus	-	-	-	-	-
Rušiškės	-	-	+	-	+
Seniškis	-	-	+	+	+
Slabadiškė	-	-	+	+	+
Šakališkė	+	+	+	+	+
Terpežys	-	-	+	+	+
Vasiuliškė	-	-	+	+	+
Žvirbliškė	-	+	+	+	+

LABANORO PARAPIJA

Dabartinis Labanoro seniūnijos kaimų sąrašas 2013 m.	1744 m.	1784 m.	1858 m.	1865 m.
Apkartai	-	-	+	+
Aukštasalė	-	-	+	+
Ažubalis	+	+	-	-
Baroniškė	-	+	+	+
Basakavas	-	-	-	-
Boruvka	-	-	-	-
Budriai	-	+	+	+
Didžiabalis	-	-	-	-

Dabartinis Labanoro seniūnijos kaimų sąrašas 2013 m.	1744 m.	1784 m.	1858 m.	1865 m.
Fedariškiai	-	-	+	+
Gačiakampis	-	-	-	-
Imuliškis	-	-	-	-
Intyklė	-	-	-	+
Januliškis	-	-	+	+
Jonava	-	-	-	-
Joniškė	-	+	+	+
Juodapurvis	-	-	+	+
Juodėniškis	-	+	+	+
Jusėniškės	-	-	-	-
Kumelynė	-	-	-	-
Labanoras	+	+	+	+
Lakaja	-	-	-	+
Laukagalis	-	-	-	-
Lūšnia	-	-	-	-
Mozūriškė	-	+	+	+
Naujasėdis	-	-	-	-
Paaldikis	-	-	-	-
Pabaldakis	-	-	-	-
Padumblė	-	-	+	+
Padūmė	-	-	-	-
Paduobulė	-	-	-	-
Paelnė	-	-	+	+
Pagaigalė I	-	-	+	+
Pagaigalė II	-	-	-	-
Pagudūniškiai	-	+	+	+
Paibutiškis	-	-	-	-
Pakerotė	-	-	+	+
Palakajys	-	+	-	-
Paluknys	-	-	+	+
Paminėlė	-	-	+	+
Paperšokšnis	-	+	-	-
Paprūdė	-	-	-	-
Parašė	-	+	+	+
Parudinė	-	-	+	+
Pasiaurė	-	+	+	+
Pastoviškis	-	-	-	-
Pašekštis	-	+	+	+
Pašerinė	-	-	-	-
Pažemys	-	-	+	+
Prūdiškė	-	+	+	+
Prūdiškėlė	-	-	-	-
Rūdupys	-	+	+	+
Serlediškis	-	-	+	+
Slabada	-	-	-	-

Dabartinis Labanoro seniūnijos kaimų sąrašas 2013 m.	1744 m.	1784 m.	1858 m.	1865 m.
Šaparnė	-	-	-	-
Šipiniškis	-	-	+	+
Šlapimas	-	-	-	-
Tetervinė	-	-	-	-
Vilkariai	-	-	+	+
Vilkasalė	-	-	+	-
Zablotė	-	-	+	+
Žukaučizna	-	+	+	-

Į KĄ DERĖTŲ ATKREIPTI DĖMESĮ, NAUDOJANTIS XVIII-XIX AMŽIŲ BAŽNYTINĖMIS KNYGOMIS

Norint išvengti klaidų ir nesusipratimų, identifikuojant Kaltanėnų ir Labanoro parapijų vietovardžius, naudojantis bažnytinėmis metrikų knygomis, reikėtų atsižvelgti į keletą aspektų:

A. ABIEJŲ PARAPIJŲ (KAIP IR VALSČIŲ) RIBOS NE KARTĄ KEITĖSI

Tai labai apsunkina senuose tekstuose minimų vietovardžių identifikavimą. Kai kurios minimos gyvenvietės šiuo metu yra kitų parapijų (ir seniūnijų) – Ignalinos, Kukutiškių, Linkmenų, Čiulėnų, Mindūnų, Saldutiškio, Švenčionių, Švenčionėlių ribose, bet daugelį metų priklausė Kaltanėnų ar Labanoro parapijoms. Beje, tiek Kaltanėnų, tiek Labanoro parapijoms priklausančios gyvenvietės XIX amžiuje tuo pat metu priklausė keliems valsčiams. Pvz.: Labanoro parapijai priklausantys kaimai buvo Joniško, Kukutiškių, Molėtų, Linkmenų, Utenos, Vyžuonų, Tauragnų valsčiuose; Kaltanėnų parapijai priklausantys kaimai buvo Daugėliško, Joniško, Kukutiškių, Linkmenų, Mikalavo (priklausė Pošiūniškė), Švenčionių, Zablatiškės valsčiuose. Metrikų knygose XIX amžiaus pabaigoje pradėta nurodyti ne tik mirusiojo ar naujagimio gyvenamoji vieta, bet ir priklausomybė valsčiui. Pvz.: 1890-01-06 Kaltanėnų bažnyčioje pakrikštyta Adelė Kurpytė, jos tėvai – atsargos eilinis iš Švenčionių valsčiaus Juozapas ir Pranciška (Gaidamavičiūtė) Kurpiai iš Buivyduų, šios (t.y. Kaltanėnų) parapijos; 1882-05-17 Labanoro bažnyčioje pakrikštyta Uršulė Peluritytė, nesantuokinė Veronikos Peluritytės, valstietės iš Linkmenų valsčiaus, Labanoro miestelio ir parapijos, duktė.

Dėl tos priežasties minėtos gyvenvietės yra įtrauktos į žemiau pateiktą sąrašą, nurodant, kokiai seniūnijai jos priklauso dabar. Skliausteliuose šalia gyvenvietės pavadinimo nurodomi jos paminėjimo parapijos sąrašuose metai.

Kaltanėnų parapijai anksčiau yra priklausiusios gyvenvietės

1. Ignalinos r. sav.:

- Ignalinos seniūnija: Garbūnai (1744 m.), Kamša (minima tik metrikų knygose 1811, 1822 m.), Meškėnai (1744 m.), Pagavaitis (1744 m.), Strigailiškis (1744 m.), Žydėliai (1744 m.);
- Linkmenų seniūnija: Briedinės (1836, 1865, 1902 m.), Drūtūnai (1744, 1784, 1836, 1865, 1902 m.), Mačiutiškės (1744, 1784, 1836, 1865, 1902 m.); Motiejūnai (1744, 1784, 1836, 1865, 1902 m.), Narušiai (1744, 1784, 1836, 1865, 1902 m.), Pakiaunys (1784 m.),

Paulinavas (tik metrikų knygoje 1892 m.), Pažeimenys (1902 m.), Peleniai (1902 m.), Peliagrinda (1865, 1902 m.), Pupiškė (tik metrikų knygoje 1798 m.), Rukiškė (tik metrikų knygoje 1808 m.), Stagalėnai (1744 m.), Šakarva (1836, 1865, 1902 m.), Šileikiškė (tik metrikų knygoje 1810 m.);

- Naujojo Daugėlišio seniūnija: Kazimieravas (tik metrikų knygoje 1828 m.).

2. Švenčionių r. sav.:

- Labanoro seniūnija: Boruvka (1865 m.), Jonava (1865, 1902 m.), Joniškė (1836 m.);
- Švenčionėlių seniūnija: Akmeniškiai (1902 m.), Antašaminė, Biržija (tik metrikų knygoje 1828 m.), Biržiškės (1902 m.), Bieleniškė (1744, 1836, 1865, 1902 m.), Dėlynė (1836, 1865, 1902 m.), Garnys (1836, 1865, 1902 m.), Gramackai (1836, 1865 m. – dvaras ir kaimas, 1902 m.), Juodiškis (1836, 1865, 1902 m.), Juodynėlis (1836, 1902 m.), Jusiai (1744, 1784, 1836, 1865, 1902 m.), Kirtikai, Kretuonys (1836, 1865, 1902 m.), Kretuonėlė (1846, 1865 m.), Kurniškė (Aleksandrovo pavadinimu – 1836, 1865; Kurniškių – Aleksandrovkos pavadinimu – 1902 m.), Murmos (1836, 1865, 1902 m.), Nauji Šaminiai (1902 m.), Pakamša (tik metrikų knygoje 1897 m.), Pakretuonė (1836, 1865, 1902 m.), Pašventys (1836, 1865, 1902 m.), Pempelka (1836, 1865, 1902 m.), Pervieniškės (1744, 1784, 1836, 1865, 1902 m.), Platumai (1784, 1836, 1865, 1902 m.), Pliauškės I, Pliauškės II (), Pošiūniškė (1836, 1865, 1902 m.), Reškutėnai (1744, 1784, 1836, 1865, 1902 m.), Rėkučiai (1744, 1784, 1836, 1865, 1902 m.), Rudžionys (nuo 1784 m. Pašaminės parapijos sąrašuose), Sena Pašaminė (1744, 1836, 1865, 1902 m.), Seni Šaminiai (1902 m.), Švenčionėliai (stotis – 1865 m., 1902 m.), Šventelė (1744, 1836, 1865, 1902 m.), Vajukiškė (nuo 1784 m. Pašaminės parapijos sąrašuose), Veikūnai (1744, 1836, 1865, 1902 m.), Vėjinė (1836, 1865, 1902 m.), Vitalina (1965, 1902 m.);
- Švenčionių seniūnija: Bajorai (1836, 1865, 1902 m.), Juzefovas (1836, 1865, 1902 m.), Krašuona (1744 m. Švenčionių parapijos sąrašuose), Šventa (tik metrikų knygoje nuo 1799 m.), Trebučiai (tik metrikų knygoje 1811 m.).

Labanoro parapijai anksčiau yra priklausiusios gyvenvietės

1. Ignalinos r. sav.:

- Linkmenų seniūnija: Kimbariškė (minima tik metrikų knygoje nuo 1825 m.), Medinos (minima tik metrikų knygoje nuo 1822 m.), Pakiaunys (1784 m.), Salos (1858 m.), Sidariškės (), Stripeikiai (1744 m.), Varniškė (1744, 1858 m.).

2. Molėtų r. sav.:

- Čiulėnų seniūnija: Aidiečiai (minima tik metrikų knygoje nuo 1806 m.), Alnelė (išnykęs 1865 m.), Alnė (minima tik metrikų knygoje nuo 1812 m.), Budriškės (1784, 1858, 1865 m.), Obelynė (1858, 1865 m.), Pagojai (minima tik metrikų knygoje nuo 1879 m.), Poviliškis (minima tik metrikų knygoje nuo 1879 m.), Purvėnai (minima tik metrikų knygoje nuo 1812 m.), Saliniškis (1865 m.), Šeikiai (1784, 1858, 1865 m.), Vaivadiškės (1784, 1865 m.), Žiežuliai (minima tik metrikų knygoje nuo 1879 m.);

- Mindūnų seniūnija: Antalakaja (1784, 1858, 1865 m.), Ažuraisčiai (1858, 1865 m.), Čiulai (1784, 1858, 1865 m.), Gradniškės (1784, 1858, 1865 m.), Kraujeliai (1858, 1865 m.), Miliai (1784, 1858, 1865 m.), Mindūnai (1784, 1858, 1865 m.), Paąžuoliai (1784, 1858, 1865 m.), Padvarniai (1784 m.), Pastovėlis (1858, 1865 m.), Patramė (1858, 1865 m.), Pušynai (1784, 1858, 1865 m.), Rašėlė (1858, 1865 m.), Stirnelė (1858, 1865 m.), Stirniai (1784, 1858, 1865 m.), Strižaučiškė (1784, 1858 m.), Šiurpiškės (1784 m.), Šnieriškės (1784, 1858, 1865 m.), Vidugiris (1784, 1858, 1865 m.), Žagarai (1858, 1865 m.), Žičkai (1858, 1865 m.), Žičkeliai ();
- Suginčių seniūnija: Juodasalės (minima tik metrikų knygoje nuo 1800 m.), Kašeikiai (Kukutiškių parapijos metrikų knygoje nuo 1732 m.), Pagrauzė (minima tik metrikų knygoje nuo 1819 m.), Užupis (1784 m. Labanoro parapijos gyvenamųjų vietų sąrašas).

3. Švenčionių r. sav.:

- Švenčionėlių seniūnija: Antaviešė (1858, 1865 m.), Kvederiškė (1784 m. Pašaminės parapijos gyvenamųjų vietovių sąrašas), Rutovčizna (1858, 1865 m.), Žemaitiškė (buv. gyvenvietė 1858, 1865 m.);
- Švenčionių seniūnija: Šaučiškė (1784, 1858 m.).

4. Utenos r. sav.:

- Kuktiškių seniūnija: Gimžiškiai (1744 m.), Paneveržys (1744 m.), Papirčiai (minima tik metrikų knygoje nuo 1803 m.);
- Saldutiškio seniūnija: Antalamėstė (1744, 1784, 1858, 1865 m.), Ažuprūdis (1858, 1865 m.), Drobiškis (1744, 1784, 1858, 1865 m.), Gatakiemis (1744, 1784, 1858, 1865 m.), Geniakalnis (1784, 1865 m.), Kiauneliškis (1784 m.), Kuliniai (), Lamėstas (1784, 1865 m.), Paalsuodė I, Paalsuodė II (1784, 1858, 1865 m.), Pabaltė (minima tik metrikų knygoje nuo 1807 m.), Paisetė I, Paisetė II (1784, 1865 m.), Pajuodenė (1858, 1865 m.), Pavajuonis (1784, 1858, 1865 m.), Pavyžintys (1784 m.), Petkūniškis (1744 m.), Plaučiškės (1744, 1784, 1858, 1865 m.), Pliaušetės (1858, 1865 m.), Prūsokiškės (1858, 1865 m.), Pūčkoriškiai (minima tik metrikų knygoje nuo 1820 m.), Saldutiškis (1784 m. – „Synduszki“ ir „Syłgutiszki“, 1858, 1865 m. – „имъніе Сылгутьышки“ ir „застънокъ Сындутьышки“), Strokiniai (1744 m.), Ščiurys (1858, 1865 m.), Trinkūnai (1744, 1858, 1865 m.), Ūniškės (1784, 1858, 1865 m.), Vencloviškis (minima tik metrikų knygoje nuo 1880 m.), Vėžiškės (1784, 1858, 1865 m.), Vidiškis (1784, 1858, 1865 m.), Vilkokalnis (1784, 1858, 1865 m.), Žiezdrelė (1874 metų Labanoro parapijos gyvenamųjų vietų sąrašas);
- Tauragnų seniūnija: Daunoriai (1744 m.), Vyžiai (1744 m.).

Kartais Kaltanėnų parapijos teritorija padidėdavo, prijungus kitų parapijų teritoriją. Pvz., 1832 metais uždarius Pašaminės bažnyčią kartu su basųjų karmelitų vienuolynu, prie Kaltanėnų parapijos buvo prijungta Pašaminės parapijos teritorija. Maždaug 1767 metais buvo įkurta Labanoro parapija, kuri iki tol buvo Kukutiškių (dabar Kuktiškių) parapijos filija.

XX amžiuje vyko ir atvirkščias procesas, pvz.: I-jo Pasaulinio karo metais Saldutiškis vokiečių iniciatyva tapo apskrities, o 1920 metais – Linkmenų valsčiaus centru; 1907 metais Švenčionėlių

pakraštyje buvo pastatyta bažnyčia, ir jau kitais metais Švenčionėliai tapo atskira parapija. Suprantama kartu atskilo ir aplink šias gyvenvietes esantys kaimai.

Be to, kaip jau minėta aukščiau, parapijų ir valsčių ribos dažnai nesutapdavo, arba skirtinguose valsčiuose ar parapijose pasitaikydavo gyvenviečių tokiu pačiu pavadinimu. Ankstyvesniuose įrašuose sunku atsekti, ar metrikuose minimos gyvenvietės priklausė ne tik parapijai, bet ir to paties pavadinimo valsčiui. Tik XIX a. antroje pusėje metrių įrašuose kai kada jau tiksliai buvo įvardijama ne tik parapijiečio gyvenamoji vieta ir luomas, bet ir priklausymas kuriam nors valsčiui. Pvz.: „1881 metų sausio 6 dieną (...) Kaltanėnų Romos katalikų parapijinėje bažnyčioje pakrikštytas kūdikis vardu Kristupas (...). Tėvai – Zablatiškės valsčiaus valstiečiai Steponas ir Juozapota iš Turkevičių Adomėnai (...) iš Rėkučių kaimo.“¹³.

Tačiau dažniausiai įrašuose buvo apsiribojama parapijiečio gyvenamosios vietos – kaimo, užusienio ar kt. nurodymu ar tiesiog konstatavimu, kad žmogus yra šios parapijos parapijietis.

Santuokų (jos dažniausiai vykdavo jaunosios pusėje) įrašuose nuo XIX a. vidurio būdavo nurodoma, kokioms parapijoms priklauso abu jaunavedžiai.

Deja, yra nemažai gyvenviečių, kurios XX a.pr. Kaltanėnų ir Labanoro bažnytinėse knygose nebeminimos. Ar jos išnyko, ar pakeitė pavadinimus, ar perėjo kitų parapijų žinion, keičiantis parapijų riboms, nustatyti sunku, nes kai kuriais atvejais net keliose aplinkinėse parapijose yra išlikę kaimų ar viensėdžių tuo pačiu pavadinimu. Bet kai kurie vietovardžių pavadinimai šiuo metu niekur aplinkinėse parapijose neminimi.

Kartais nors maždaug spėti išnykusių gyvenviečių buvimo vietą leidžia vandenvardžiai. Pvz.: 1806 metais paminėtas Indrijos užusienis (*zascianek Indrya*); 1802 metais paminėtas Palydekinis (*Polidiakinis*) ir keletas kitų tikriausiai buvo prie vandens telkinių tais pačiais pavadinimais.

Norisi tikėti, kad dalis jų išliko, tik tiesiog pakeitė pavadinimus. Kad taip galėjo nutikti, rodo ir bažnytinių knygų tekstai. Pvz.: 1804 metų Labanoro krikštų registracijos knygoje Paalsuodė (šiuo metu priklausanti Saldutiškio seniūnijai) buvo įvardijama „*Paalsodzie alias Budryszki*“ (Paalsodė arba Budriškiai). Kitas pavyzdys: 1836 metais kun. B. Bartoševičiaus darytame parapijos gyventojų surašyme „*Spis Ludnosci Parafij Koltynianskiey Wyznania Rzymisko – Katolickiego roku 1836 w czasie Kolędy sporządzony*“¹⁴ yra minimas už Pašaminės miestelio esantis bevardis užusienis: „*zascianek za miasteczku bez jomienny*“, kuriame gyveno Vaitkevičių (*Woytkiewicz*), Ulevičių (*Hulewicz*), Milašauskų (*Milaszewjki*) šeimos bei Rasimovičiūtė (*Rasimowizcowna*) ir Čėponytė (*Czėpanowna*). Kaip vėliau buvo įvardintas šis užusienis, nustatyti praktiškai neįmanoma, nes vėlesnių gyventojų surašymų metu gyvenvietė su panašiu gyventojų sąrašu nerasta. Šiaip gyventojų judėjimas buvo įprastas reiškinys. Tai galėjo lemti ne tik žento atėjimas į savo žmonos namus, kuomet vaikai įgyja savo tėvo, atvykusio iš kitur, pavardę. Nemažai žmonių buvo tik žemės nuomininkai ar tiesiog baudžiauninkai, todėl gyvenamąją vietą keisdavo gana dažnai.

¹³ Kaltanėnų parapijos 1881 metų krikštų įrašai. LVIA, f.604, ap.37, b.109, 653 l., Nr. 2.

¹⁴ Kaltanėnų parapijos 1836 m. katalikų sąrašas. Bažnyčių archyvų informacijos sistema BARIS. <http://www.kf.vu.lt/baris/Kaltanenai.html>

Kaltanėnų parapijos metrikų knygoje minimos gyvenvietės, kurių nepavyko identifikuoti:

- 1744 metų Kaltanėnų parapijos gyvenviečių sąrašė: Atkočiūnai (Atkaczuny), Leleikos (Leleyki), Lileikos (Lileyki gorne i dolne), Šušakai (Szuszki), Vanagėliai (Wanagele); Veršakiai (Werszaki);
- 1784 metų Kaltanėnų parapijos gyvenviečių sąrašė: Atkočiūnai (Itkaczany), Brazaučizna (Brzozowszczyzna), Bražiškių palivarkas (Brzeziszki, folwark), Pašakarvė (Poszakarwa);
- 1836 metų katalikų sąrašė: Akmuo(?) (Kamien), Bražiškių dvaras (dwor Brzezyszki), Brazaučizna (Brzozowszczyzna), Pažieviškė (Pazewiszki), Zarečė (Zariecz);
- 1846 metų Kaltanėnų parapijos katalikų sąrašė¹⁵: Klicnieriškės palivarkas (folwark Klicneryszki), Klinovkos karčiama (karczma Klinowka), Krasnoboro karčiama (karczma Krasnoborka), Poščiova(?) (zascianek Poszczowa), Patrebežys (Potrzebieze), Zarečės palivarkas (folwark Zariecz);
- 1865 metais išpažinties einančių parapijiečių sąrašė: Akmuo(?) (Камень), Bražiškių palivarkas (фольварекъ Брзодзишки), Brazaučizna (Брзозовчизна), Kajetanovas (Застенокъ Каетаново), Krasnoborkos karčiama (Красноборка карчма), Michalovo palivarkas (Фольварекъ Михалово), Padabio kašarka (Кошарка Подабись), Patrebežys (Потржебешъ), Pažieviškė (Пожевишки), Zarečės užusienis (Засцянек Зарзечеш), Vladislavovas (Владыславово);
- 1902 metų Kaltanėnų parapijos katalikų sąrašė: Akmuo(?) (Камень), Bražiškės (Бржезишки), Bražuciškės (Бражуцишки), Barsukiškių viensėdis (односеліе Барсукишки), Brasta (Браста), Grinaraistis (Гринарейстис), Kajetanovas (Каетаново), Klicnieriškės (Клицнеришки); Krasnoborka (Красноборка), Mašplizir(?) (Заст. Машплизиръ), Michalovas (Михалово), Palkos (Пальки), Paluknys (Надлукна), Patrebežys (Потржебержъ), Pažieviškė (Пожевишки), Pelekas (Пелекась), Vladislavovas (Владыславово).

Labanoro parapijos metrikų knygoje minimos gyvenvietės, kurių nepavyko identifikuoti:

- 1744 metų Labanoro parapijos gyvenviečių sąrašė: Janakalnis (Janokalnie), Kustošiškės (Kustosyszski), Lamėstagalis (Lamestagalis), Rubeikiškės (Rubeykiszki);
- 1784 metų Labanoro parapijos gyvenviečių sąrašė: Ažupis (Ażupie), Arškėtynė (Arszkietynie), Čeidiškės (Czajdiszki), Dandiškės (Dandyszki), Grybaučizna (Grzybowszczyzna), Genališkės (Gienaliszki), Kumpai (Kumpy), Palydekis (Polidakie), Pakanė (Pakinie), Pakalniškiai (Pokalniszki), Staškiškės (Staszkiszki), Varvoliškės (Woywoliszki, Warwoliszki);
- 1858 metų Labanoro parapijos gyventojų sąrašė: Blusiškės (застьнокъ Блуцишки), Deksniai (Декснь), Kiauliaversmis (Заст. Къвловерсмись), Kiaunalinkis (заст. Къвналинкъ), Pagėlis (застьнокъ Погелъ), Piliakalnis (застьнокъ Пилекальнись), Tartakas (застьнокъ Тартакъ), Zacišės palivarkas (Имъніе Зацише);
- 1865 metų parapijos gyventojų, einančių išpažinties surašyme: Blusiškės (Блуцишки), Kiauloversmis (Заст. Къвловерсмись), Kiaunolinkis (Къвналинкъ), Pakanė (Поканись),

¹⁵ Kaltanėnų parapijos 1846 m. katalikų sąrašas. Bažnyčių archyvų informacijos sistema BARIS.
<http://www.kf.vu.lt/baris/Kaltanenai.html>

Piliakalnis (Пилекальнись), Tartakas (Тартакъ), Vilnakiškiai (Вилнакишки), Vyspa (застънокъ Выспа).

Abiejų parapijų įvairių metų metrikų knygoose minimos ir kitos gyvenvietės. Bet kadangi jos nefigūravo klebonų daromuose parapijiečių sąrašuose (tik pačiuose gimimų, santuokų ar mirčių registracijos įrašuose), tai čia ir nepateikiamos. Daugeliu atvejų jos nebeminimos įrašuose nuo XIX a. vidurio (Berčiškės, Erškėtinė, Veršakiai ir kt. – Kaltanėnų parapijoje; Eisiata, Ažupelis, Baltelė, Indrija, Javinė, Juliniai, Kumpai, Kūdrele, Pajavinė, Palydekis, Pažydris, Vilkoliedžiai ir kt. – Labanoro parapijoje).

B. XVIII-XIX AMŽIŲ VIETOVARDŽIŲ BAŽNYTINĖSE KNYGOSE UŽRAŠYMAS

Kaip jau anksčiau minėta, skaitytojas, ieškantis informacijos metrikų knygoose, gali susidurti su tam tikrais sunkumais, nes bažnytinės knygos buvo rašomos lotynų, lenkų, rusų kalbomis. Be to, kai kada, užrašant asmenvardžius ar vietovardžius iš klausos, jie būdavo iškraipomi, o kai kada tiesiog suslavinami, pridodant slaviškos kilmės galūnes, pvz.: „Pašakarvė“ – „Zaszekarwa“ (1845 m., Kaltanėnų parapija); „Ožkiniuose“ – „w Oszkincach“ (1826 m., Kaltanėnų parapija); „Paaldikyje“ – „w Podołykiu“ (1820 m., Labanoro parapija) ir kt.

Dar viena detalė, trukdanti tiksliai identifikuoti metrikų knygoose paminėtus vietovardžius – raštininkai skirtinguose įrašuose tą patį vietovardį užrašydavo skirtingai (veikiausiai užrašydavo pačių parapijiečių pateiktą variantą). Taip atsirado, pvz.: *Kiauneliškis* buvo užrašomas „Kiewnoliscki“ (1784 m.), „Kiewnolinkis“ (1813 m.) ir „Kiewnolankis“ (1814 m.); Labanoro seniūnijoje esanti *Prūdiškė* buvo užrašoma „Prudziszki“ (1784 m.) ir „Prudzy“ (1810 m.). Šiuo metu Linkmenų seniūnijoje esantis *Salų* kaimas, priklausęs Labanoro parapijai, buvo užrašomas dar įvairiau: „Zascianek Sały“ (1820 m.), „w zascianku Wyspa“ (1845 m.), „застънокъ Выспа“ (1858 m.), „застънокъ Островъ“ (1877 m.) ir kt. Kai kada tiesiog neįmanoma nustatyti, ar keli užrašyti panašūs vietovardžių variantai reiškia tą pačią vietovę, ar ne. Pvz.: *de Akmienia* (1732 m.), *Akmieniszki* (1799 m.) ir *de villa Kamien* (1798 m.); *Birze (Bierzyja)* (1784 m.), *we wsi Berzynie* (1805 m.) ir *деревня Бержишки* (1902 m.) ir kt.

C. XVIII-XIX AMŽIUOSE NAUDOTA TERMINOLOGIJA GYVENAMŲJŲ VIETŲVIŲ STATUSUI NUSAKYTI

Trečias aspektas, į kurį reikia atsižvelgti, verčiant bažnytinius dokumentus į lietuvių kalbą – raštininkų naudotos terminologijos, užrašant vietovardžius, išmanymas. Reikia turėti omenyje, kad daugelis gyvenamųjų vietovių, kurios šiuo metu įvardijamos kaip kaimai, ankstesniais laikais tokio statuso neturėjo. Jos buvo vadinamos įvairiai – vienkiemiais, gyvenamąja vieta ir kt. Tai tikriausiai priklausė nuo kiemų, gyventojų skaičiaus ar kitų kriterijų. Pvz.: Labanoro parapijoje esantis *Padumblės* kaimas 1800 metų krikšto įrašė užrašomas: *DE LOCO PADUMBLE* (iš *Padumblės* vietovės), o 1876 metais *Padumblė* jau įvardijama kaip kaimas (*ВЪ ДЕРЕВНЬ ПОДУМБЛЯХЪ*). *Platumų* kaimas 1798 metais užrašomas: *DE VILLA PLATUNY* (iš *Platūnų* kaimo),

o 1865 metais darytame parapijiečių sąrašė¹⁶ jis jau įvardijamas kaip užsienis (ЗАСТЕНОКЪ ПЛАТУНЫ).

Dar šiek tiek apie keletą terminų

a) užsienis, užkampis (lenkų k. *zaścianek*; rusų k. *застенок*)

Pats terminas Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje atsirado po valakų reformos 1557 m. ir reiškė neišmatuotos žemės likučius, atraižas, kurios buvo išnuomosos dažniausiai smulkiajai šlėktai.

Versti lenkišką *zascianek* ar rusišką *застенок* į žodį *vienkiemis* būtų ne visai tikslu. Kai kada tai iš tiesų reiškė vienkiemį, bet kai kuriais atvejais tokį statusą turinčioje gyvenamojoje vietovėje gyvendavo ir 2 – 3 negiminingos šeimos. Pvz.: 1865 metais Žvirbliškių užsienyje buvo surašyti 2 kiemų žmonės. Viename kieme gyveno: šeimos galva 78 metų Antanas Gineitis, jo 58 metų žmona Kristina, 27 metų sūnus Vaitiekus su žmona Agnieška ir dviem mažametėmis dukromis, 30 metų žentas Motiejus Vrubliauskas su 30 metų žmona Agota, du tarnai ir viena tarnaitė. Kitame kieme gyveno: 70 metų šeimos galva Pranciškus Maciulis, jo 36 metų žmona leva, paaugliai sūnus ir dukra; taip pat 40 metų Liudviko Bimbos šeima (30 metų žmona Ona ir trys mažamečiai vaikai), keturi tarnai. Taigi, per abu kiemus Žvirbliškių užsienyje gyveno 11 vyriškos ir 12 moteriškos lyties asmenų. Sovietiniu laikotarpiu užsieniai dažniausiai tapo kaimais, daugelis jų gyventojų buvo išbuožinti.

b) kašarka

Visos taip vadinamos *kašarkos* Kaltanėnų parapijoje atsirado, nutiesus geležinkelį. Pvz.: 1863 metais bažnytinėse metrikų (mirties) knygose pradedamos minėti Kaltanėnų, Šventelės kašarkos, 1866 metais – Pakretuonės, 1868 metais – Kretuonos kašarkos, 1873 metais – Virvičiaus, Švenčionėlių kašarkos, 1874 metais – Pempelkos (Пимпелька) kašarka, 1875 metais – Pošiūniškės kašarka ir t.t. 1902 metų sąrašė Kaltanėnų parapijos teritorijoje išvardinta 13 kašarkų. Diduma jų buvo sunumeruotos, bet kai kurios turėjo ir pavadinimus, pvz.: Pakretuonės kašarkos oficialus pavadinimas buvo „573-jo varsto kašarka“, Rėkučių kašarka buvo „571-jo varsto kašarka“.

c) geležinkelio stotis

Švenčionėlių (geležinkelio) stotis kaip gyvenamoji vieta Kaltanėnų bažnyčios metrikų knygoje paminėta jau 1864 metais. Net XXI amžiuje šis terminas dar galutinai neišnykęs. 2005 metais gyvenviečių, vadinamų *geležinkelio stotimi*, buvo net 18-je Lietuvos savivaldybių.

Kadangi, kaip jau minėta, iki XX a. 4-jo dešimtmečio pabaigos Kaltanėnų bei Labanoro parapijų bažnytiniuose dokumentuose vartotos lotynų, lenkų, rusų kalbos, žemiau pateikiamas trumpas gyvenamųjų vietų įvardijimo terminų žodynėlis, šalia pavyzdžio nurodant jo užrašymo metus.

¹⁶ Kaltanėnų parapijos 1846 m. katalikų sąrašas. Bažnyčių archyvų informacijos sistema BARIS. <http://www.kf.vu.lt/baris/Kaltanenai.html>

GYVENVIEČIŲ ĮVARDIJIMO TERMINŲ LOTYNŲ-LENKŲ-RUSŲ-LIETUVIŲ KALBOMIS ŽODYNĖLIS

LOTYNŲ – LIETUVIŲ KALBA

Lotynų kalba	Lietuvių kalba	Pavyzdys	Vertimas į lietuvių kalbą	Įrašo padarymo metai
Aula	Dvaras	Aula Kurynie	Kūrinių dvaras	1798
Bonus	Kilmingas dvaras	De bonis Parwonijki	Pervieniškės dvaras	1813
Civitate	Miestas	De civitate Kołtynianensis	Iš Kaltanėnų miesto	1802
In fluvio	Upės srovėje	In fluvio Platonis	Platūnų upės srovėje	1798
In loco	Vietovėje	In loco Tartak	Tartako vietovėje	1799
In oppido	Provincijos mieste	In oppido Labonary	Labanoro mieste	1800
Praedium	Žemės valda	De pradio Kurynia	Iš Kūrinių žemės valdos	1813
Taberna	Smuklė	De taberna Posilkiszki	Iš Pasilkiškio smuklės	1813
Tractus	Kraštas, sritis	In tracto Baranowo	Baranovo krašte	1797
De urbo	Iš miesto	De urbo Kołtyniany	Iš Kaltanėnų miesto	1820
Villa	Kaimas	De villa Łamesta	Iš Lamėsto kaimo	1797

LENKŲ – LIETUVIŲ KALBA

Lenkų kalba	Lietuvių kalba	Pavyzdys	Vertimas į lietuvių kalbą	Įrašo padarymo metai
Dwor	Dvaras	Dwor Kołtyniany	Kaltanėnų dvaras	1798
Folwark	Palivarkas, dvaro sodyba	Folwark Brzeziszki	Brežiškių palivarkas	1804
Karczma	Smuklė, karčiama	Karczma Krasnobor	Krasnoboro smuklė	1795
Majątek	Dvaras	W majątku Jodziszkach	Juodiškių dvare	1839
Miasteczko	Miestelis	Miasteczko Łabonary	Labanoro miestelis	1802
Miejsce (kai kur <i>mieysce</i>)	Gyvenamoji vieta	Mieysce Azustyrnia	Ažustirnio gyvenamoji vieta	1805
Okolica	Bajorkaimis	Okolica Rudzina	Rudžionių akalyčia (bajorkaimis)	1784
Wies	Kaimas, sodžius	Wies Rekucie	Rėkučių kaimas	1795
Wioska	Kaimas, sodžius	Cziuliszki wioska	Čiuliškių kaimas	1805
Zascianek	Užusienis, užkampis	Zascianek Berzeie	Beržijos užusienis	1804
Uroczyszczce	Įsikūrimo vieta (lenkų k. „urządzie się“ – įsikurti)	Uroczyszczce Polokaje	Įsikūrimo vieta Palakajys	1804

RUSŲ – LIETUVIŲ KALBA

Rusų kalba	Lietuvių kalba	Pavyzdys	Vertimas į lietuvių kalbą	Įrašo padarymo metai
Деревня	Kaimas	Деревня Бернюны	Berniūnų kaimas	1865
Дворъ	Dvaras	Дворъ Колтынянскій	Kaltanėnų dvaras	1865
Застенокъ	Užusienis, užkampis	Застенокъ Вейна	Vėjinės užusienis	1865
Имение	Dvaras	Имение Стырнъ	Stirnių dvaras	1865
Карчма	Karčiama, smuklė	Карчма Красноборка	Krasnoboro karčiama	1865
Кошарка	Kašarka, pagelžkelės namelis*	Кошарка Колтынянска	Kaltanėnų kašarka	1865
Млынъ	Vandens malūnas	Млынъ Боровка	Borovkos vandens malūnas	1865
Мъстечко	Miestelis	Мъстечко Колтыняны	Kaltanėnų miestelis	1865
Мызь	Sodyba su ūkiniais pastatais, vienkiemis, (g. b. dvarelis)	Мызь Колтынянскій	Kaltanėnų dvarelis	1850
Станція	Stotis	Станція Свенцянки	Švenčiankos (geležinkelio) stotis	1864
Фольварк	Palivarkas, dvaro sodyba	Фольварк Мацюцишек	Maciuciškių palivarkas	1865

*kašarkos buvo atskiri administraciniai vienetai, turėjo triženklus numerius ir jokiai gyvenvietei nepriklausė; stovėjo kas kelios mylios prie geležinkelio.

Tiek bažnyčių metrikų knygoose, tiek gyventojų reviziniuose sąrašuose gyvenamųjų vietų pavadinimai bei statusas dažniausiai painiojami nebuvo. Tą patį pavadinimą galėjo turėti dvaras, miestelis, kaimas, karčiama ir pan. Pvz., 1865 m. rasti: Kaltanėnų dvaras (*Дворъ Колтынянскій*), Kaltanėnų miestelis (*Мъстечко Колтыняны*) bei Kaltanėnų kašarka (*Кошарка Колтынянска*).

Tačiau kai kurie vietovardžiai keitė pavadinimus, statusą. Kartais vienu metu būdavo keletas gyvenamųjų vietovių, turinčių tą patį pavadinimą ir, kartais, net statusą. Pvz., 1865 metais Labanoro parapijoje buvo du Kraujelių kaimai. Tais pačiais metais Labanoro parapijoje buvo net keturi Stirnių dvarai. Tai kartais gali sudaryti rimtų sunkumų, norint identifikuoti senuose dokumentuose minimas gyvenamąsias vietas. Ypač sunku nustatyti, kurioje vietoje tiksliai buvo XX a. pr. jau nebeminimos gyvenvietės. 1784 metais pasirodė „*Z rodla do dziejow Wielkiego Księstwa Litewskiego i Podlasia. Opisy parafii diecezji Wilenskiej z 1784 roku. Pod redakcją Jozefa Maroszka*“¹⁷. Šis leidinys įdomus tuo, kad apytiksliai nurodo kiekvienos išvardytos gyvenamosios vietovės geografinę padėtį – atstumą myliomis nuo parapinės bažnyčios („*2 mażos mylios j Źiaurės rytus*“ ir pan.). Tačiau jame išvardintos Kaltanėnų, Labanoro bei Pašaminės parapijų gyvenvietės tebėra iki šių dienų.

¹⁷ Šaltinis: www.pbc.biaman.pl/Content/13702/t.+1.+dekanat+Braslaw+K.+Iodczyk.pdf